

Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 57

November 2022

Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland

Radicalisering - Extremisme - Terrorisme

1

2

3

4

5

Actueel dreigingsniveau:
Aanzienlijk

1. Dreigingsniveau

Het dreigingsniveau wordt op basis van DTN 57 vastgesteld op niveau 3. Dit betekent dat een terroristische aanslag in Nederland voorstelbaar is. Er zijn in Nederland personen en groepen die radicaliseren of geradicaliseerd zijn. Zij kunnen een dreiging vormen tegen de nationale veiligheid. Er zijn echter geen concrete aanwijzingen dat geradicaliseerde personen een aanslag voorbereiden.

Het dreigingsniveau is sinds 2019 niet gewijzigd. De aard van de terroristische dreiging is wel veranderd: de dreiging in en tegen Nederland is de afgelopen jaren veelzijdiger en meer diffuus geworden. Het jihadisme blijft de voornaamste terroristische dreiging, maar de dreiging vanuit de jihadistische beweging in Nederland en de ons omringende landen is sinds het vorige decennium wel afgenomen. Met de opkomst van het rechts-extremistische accelerationisme zijn terroristische aanslagen vanuit dit inherent gewelddadige gedachtegoed ook voorstelbaar geworden. Daarnaast kan geloof in complottheorieën binnen het radicale anti-overheidsprotest aanleiding geven tot extremistisch en zelfs terroristisch handelen.

Jihadistische beweging Nederland

De Nederlandse jihadistische beweging blijft mede vanwege de naar verhouding grote omvang en organisatiegraad de voornaamste bron van terroristische dreiging voor ons land. Repressief overheidsoptreden en het ontbreken van mobiliserende thema's zorgen voor stagnatie en relatieve inactiviteit van de beweging. Toch hebben sommige Nederlandse jihadisten nog steeds de intentie om een aanslag te plegen, al zijn er geen aanwijzingen dat zij daar op dit moment plannen voor maken. De ontwikkeling van de beweging blijft onvoorspelbaar. Het is mogelijk dat de dreiging weer kan toenemen onder invloed van bijvoorbeeld mobiliserende gebeurtenissen of omdat terrorismeveroordeelden vrijkomen uit detentie.

Internationaal jihadisme

Het aantal jihadistische aanslagen in Europa is sinds het vorige decennium afgenomen. Individuele jihadisten en kleine groepen kunnen echter nog steeds overgaan tot het plegen van aanslagen. ISIS en Al Qa'ida zijn in staat hun organisaties en netwerken in onder meer Syrië, Irak en Afghanistan te versterken en te verbreden. Ook in Afrika breiden ze hun invloed uit via lokale, aan hen geaffilieerde groeperingen. Deze ontwikkelingen gaan primair ten koste van de regionale veiligheid, waarbij ook westerse belangen in de regio kunnen worden geraakt. Wanneer deze ontwikkelingen zich voortzetten, kan er op termijn niettemin ook een nieuwe dreiging richting Europa ontstaan.

Rechts-extremisme

Het accelerationisme blijft de voornaamste rechts-extremistische geweldsdreiging. Deze stroming propageert terroristisch geweld als legitiem middel om het ideaal van een witte etnostaat te bereiken. Een van de pijlers binnen het accelerationisme is de zogenoemde omvolkingstheorie, een complottheorie die in Nederland steeds meer onderdeel wordt van het publieke debat. Volgens accelerationisten kan de vermeende omvolking worden tegengegaan met geweld en het bespoedigen van een rassenoorlog. Hoewel accelerationistische aanslagen in Europa tot dusverre weinig zijn voorgekomen en accelerationisten zich vooral online uiten, maakt het inherent gewelddadige gedachtegoed een aanslag vanuit deze stroming voorstelbaar.

Anti-overheidsextremisme

In Nederland richt een groep anti-overheidsextremisten zich vanuit een fundamenteel wantrouwen, woede en onrechtvaardigheidsgevoel tegen de overheid en andere instituties. Deze groep ontstond als radicale onderstroom van het coronaprotest en richt zich steeds meer op andere onderwerpen, zoals het stikstofvraagstuk en het boerenprotest. Een deel van hen omarmt complottheorieën. Complottheorieën doen afbreuk aan het publieke vertrouwen in de instituties van de democratische rechtsorde. De verspreiding en normalisering

van dergelijke theorieën kan aanleiding vormen voor het plegen van extremistische en zelfs terroristische handelingen.

2. Jihadisme en radicaalislamitische dreiging

Het jihadisme vormt een belangrijke bron van terroristische dreiging in en tegen Nederland. Aanhangers van dit gedachtegoed streven naar de stichting van een islamitische staat of 'kalifaat'. Dit doel willen ze bereiken via een gewapende strijd, waaronder ze ook het plegen van terroristische aanslagen rekenen.

De Nederlandse jihadistische beweging

De jihadistische beweging in Nederland bestaat al geruime tijd uit zo'n vijfhonderd personen. Ze omvat meerdere groepen verspreid over Nederland. De groepen variëren in omvang en staan met elkaar in contact via een informeel bovenregionaal netwerk van actieve leden. Hoewel de leden van deze netwerken verschillende rollen kunnen vervullen, zoals het vervaardigen van propaganda of het organiseren van bijeenkomsten, is in de meeste gevallen geen sprake van een duidelijke hiërarchie. Er zijn weinig leiders en aanjagers. Ook concrete gezamenlijke doelen ontbreken.

Er is ook een klein aantal Nederlandse jihadisten dat geen deel uitmaakt van fysieke netwerken. Zij zijn bijvoorbeeld geradicaliseerd onder invloed van online propaganda, waarbij fysieke interactie met Nederlandse jihadisten geen of een kleinere rol heeft gespeeld. Dit kan het lastig maken hen als een (potentiële) dreiging te onderkennen. Dergelijke eenlingen hebben in de meeste gevallen wel contact met andere jihadisten in Nederland of in het buitenland.

De omvang van de Nederlandse jihadistische beweging blijft ongeveer gelijk. Nieuwe leden lijken vaak afkomstig te zijn uit de directe kring van familie en vrienden van bestaande aanhangers. Vanwege de soms hechte banden is het niet altijd eenvoudig om de beweging de rug toe te keren. Meestal is bij uittreding geen sprake van een radicale breuk met de beweging en het gedachtegoed maar van een langzame verwijdering waarbij (ex-)leden andere interesses ontwikkelen en nieuwe vrienden maken.

Niet alleen stagneert de groei van de beweging, ze is ook minder actief. Repressief overheidsoptreden heeft ervoor gezorgd dat jihadisten in Nederland weinig ruimte ervaren om hun overtuigingen om te zetten in daden. Potentieel mobiliserende thema's als het lot van Nederlandse ISIS-vrouwen in de kampen in Noordoost-Syrië, lijken nauwelijks een impuls te geven aan de omvang en activiteit van de jihadistische beweging. Nederlandse jihadisten lijken zich voornamelijk toe te leggen op geweldloze sociale activiteiten. Een deel van die activiteiten is gericht op het versterken van de beweging. Dit doen zij door het verspreiden van het gedachtegoed en het ontplooiën van veelal kleinschalige activiteiten zoals de steun aan gedetineerden.

Onder Nederlandse jihadisten is nog altijd voldoende kennis en ervaring aanwezig voor het uitvoeren van een succesvolle terroristische aanslag. Een beperkt deel van de jihadisten in Nederland heeft ook de intentie om aanslagen tegen ons land te plegen, bijvoorbeeld als gevolg van de oproepen daartoe van groeperingen als ISIS en Al Qa'ida (AQ). Voor zover bekend leidt die intentie momenteel echter niet tot daadwerkelijke voorbereidingshandelingen.

Het is mogelijk dat zich in de toekomst ontwikkelingen voordoen die een impuls geven aan de beweging in Nederland. Het jihadisme kende in Nederland eerder perioden van relatieve rust. Dit was bijvoorbeeld het geval tussen 2008 en 2012. De jihadistische strijd in Syrië en Irak zorgde daarna voor een heropleving van de beweging. Naast dergelijke mobiliserende gebeurtenissen kan bijvoorbeeld de vrijlating van terrorismeveroordeelden uit detentie zorgen voor een toename van jihadistische activiteiten binnen lokale netwerken. De ontwikkeling van de beweging blijft echter onvoorspelbaar; bij het uitblijven van mobiliserende gebeurtenissen is een verdere afname van de jihadistische dreiging eveneens mogelijk.

Nederlandse uitreizigers en terugkeerders

Dertig procent Nederlandse uitreizigers teruggekeerd naar Nederland of tweede thuisland

Tot 1 juli 2022 keerden zo'n 70 van de in totaal 300 volwassen Nederlandse uitreizigers terug naar ons land. Een kleine 40 procent van deze terugkeerders is vrouw. Daarnaast kwamen ook 40 minderjarigen naar Nederland. Een deel van deze minderjarigen werd geboren in Syrië en Irak, een ander deel werd door hun ouders meegenomen naar de regio. Nog eens ongeveer 20 volwassenen en 45 kinderen met een Nederlandse achtergrond keerden terug naar een ander land, vaak het land van tweede nationaliteit.

Tot 1 juli 2022 bevonden zich volgens de AIVD nog zo'n 105 volwassenen en 185 kinderen met een Nederlandse achtergrond in de regio. Van hen bevonden zich ongeveer 35 volwassenen en 60 kinderen in Syrisch-Koerdische opvangkampen of detentie, de rest bevond zich bij jihadistische groeperingen in Noordwest-Syrië of elders in Syrië of Turkije. Van nog eens 105 volwassenen en 25 minderjarigen met een Nederlandse achtergrond wordt aangenomen dat ze zijn overleden.

Terugkeer en vervolging van Syriëgangers

Het blijft onwaarschijnlijk dat uitreizigers in groten getale op eigen gelegenheid terug zullen keren naar Nederland. Doorgaans beschikken uitreizigers niet langer over geldige reisdocumenten, hetgeen terugkeer naar Europa lastig maakt. Waar mogelijk is de nationaliteit van Nederlandse uitreizigers ingetrokken. Daarnaast is de bewegingsruimte van veel uitreizigers in Syrië beperkt. Diegenen die in opvangkampen of in detentie verblijven in Noordoost-Syrië kunnen niet zelfstandig terugkeren. Nederlanders die zich bij jihadistische groeperingen bevinden staat het mogelijk ook niet in alle gevallen vrij om te vertrekken. Een deel van de uitreizigers heeft bovendien geen terugkeerwens en kiest ervoor een bestaan in de regio op te bouwen.

Op 1 november 2022 werden twaalf van terroristische misdrijven verdachte vrouwelijke uitreizigers met hun kinderen vanuit Syrië gerepatrieerd naar ons land. De rechtbank Rotterdam oordeelde in mei 2022 dat deze vrouwen teruggehaald moesten worden zodat zij de strafzaken die tegen hen lopen kunnen bijwonen. Bij uitblijven van repatriëring zouden de strafzaken tegen de vrouwen beëindigd kunnen worden. De vrouwen zouden daarmee strafrechtelijke vervolging in Nederland ontlopen. In februari haalde de Nederlandse overheid om dezelfde reden vijf Nederlandse vrouwen en hun elf kinderen op uit het kamp Al-Roj in Syrië. Medio juni van dit jaar keerde daarnaast een Nederlandse vrouwelijke uitreiziger terug vanuit Turkije. Zij wordt verdacht van deelname aan een terroristische organisatie tijdens haar verblijf in Syrië.

De eerste vrouw die door de Nederlandse overheid uit Syrië werd teruggehaald, werd in juni 2022 veroordeeld tot 3,5 jaar cel. Het Openbaar Ministerie vervolgt daarnaast voor het eerst een vrouwelijke Syriëganger voor plundering, een oorlogsmisdadaad. Oorlogsmisdrijven kennen doorgaans een verhoudingsgewijs hoge strafeis.

Dreiging van terugkeerders

Van alle terugkeerders gaat na vrijlating in principe een verhoogde terrorismedreiging uit, onder meer omdat zij door hun verblijf in het strijdgebied ideologische kennis en internationale jihadistische contacten hebben opgedaan. Met name mannen vormen een potentiële geweldsdreiging vanwege hun gevechtstraining en –ervaring. Omdat zij doorgaans niet hebben deelgenomen aan wapentrainingen en gevechtshandelingen gaat van vrouwelijke terugkeerders over het algemeen een lagere directe geweldsdreiging uit dan van mannen. Wel kunnen vrouwen (net als mannen) een indirecte dreiging vormen voor de nationale veiligheid wanneer zij na vrijlating terugkeren in jihadistische netwerken. In dat geval zouden zij bijvoorbeeld anderen kunnen rekruteren, inspireren of stimuleren tot het plegen van een terroristische daad. In hoeverre vrouwelijke terugkeerders daadwerkelijk een gevaar

vormen verschilt per individu. Een deel van de vrouwelijke terugkeerders die de afgelopen jaren zijn vrijgekomen uit detentie lijkt zich vooral nog van jihadistische netwerken te distantiëren. Een ander deel blijft waarschijnlijk wel actief in jihadistische kringen.

Detentie

Mannen die veroordeeld zijn voor, of verdacht worden van een terroristisch misdrijf worden in principe gevangengezet op een speciale Terroristenafdeling (TA) binnen penitentiaire inrichtingen de Schie en Vught. Ook vrouwelijke terrorismege-detineerden werden daar aanvankelijk geplaatst. Sinds twee jaar worden zij echter op een gespecialiseerde TA voor vrouwen gedetineerd in Zwolle. Tot en met de zomer van 2022 verbleven in totaal vijftien vrouwen op deze TA, allen terugkeerders uit het jihadistische strijdgebied in Syrië en Irak.

De plaatsing van zowel mannelijke als vrouwelijke terrorismege-detineerden op TA's heeft als belangrijk voordeel dat zij hun gedachtegoed niet aan reguliere gevangenen kunnen overdragen. Een ingecalculerde consequentie van deze vorm van detentie is dat terrorismege-detineerden in contact komen met gelijkgestemde medegevangenen die zij voorheen niet kenden. Dit heeft in het geval van mannelijke gedetineerden in het verleden reeds geleid tot het ontstaan van nieuwe jihadistische netwerken. Nieuwe netwerkvorming onder vrouwen op de TA is beperkt omdat deze gedetineerden elkaar veelal al uit Syrië kenden. Omdat het hier gaat om langdurige vriendschappen die op de TA verder kunnen worden versterkt, is het waarschijnlijk dat deze contacten na vrijlating zullen voortduren.

Terrorismege-detineerden verbergen hun extremistische overtuiging

Zowel mannelijke als vrouwelijke terrorismege-detineerden proberen tijdens detentie vaak hun extremistische overtuigingen te verbergen. Met het verbergen van extremistische opvattingen en het vertonen van sociaal wenselijk gedrag probeert men bijvoorbeeld geen of een

kortere gevangenisstraf te krijgen, of om na vrijlating niet op te vallen bij hernieuwde illegale activiteiten. Vrouwen zijn extra gemotiveerd om hun jihadistisch gedachtegoed te verbloemen omdat ze toegang tot hun kinderen willen krijgen of behouden. De groep van teruggekeerde vrouwen die momenteel gedetineerd zit in Nederland is een mix van vrouwen die hun jihadistische ideologie nog altijd actief beleven en uitdragen en een kleiner aantal dat oprecht afstand lijkt te hebben genomen van het gedachtegoed.

In Europa hebben verschillende jihadisten van wie werd aangenomen dat zij gederadicaliseerd waren, in de afgelopen jaren terroristische aanslagen gepleegd of voorbereid. Een aantal van hen was er in geslaagd medewerkers van deradicaliseringprogramma's om de tuin te leiden en hen te laten geloven dat ze geen extremistische overtuigingen (meer) hadden. Tijdens verblijf in detentie leren veroordeelden soms van elkaar welke technieken zij kunnen gebruiken om hun ware intenties te verbergen. Vanwege de geconcentreerde plaatsing op TA's is deze kennisoverdracht voor terrorisme gedetineerden in Nederland relatief eenvoudig.

Intrekken Nederlanderschap terrorismeveroordeelden

Van ongeveer twintig in Nederland verblijvende jihadisten met een dubbele nationaliteit is het Nederlanderschap ingetrokken op basis van een onherroepelijke veroordeling voor een terroristisch misdrijf. Doorgaans wordt daarnaast aan deze personen een inreisverbod opgelegd. Een deel van deze groep bevindt zich nog in detentie en zal de komende jaren vrijkomen. Tegen de meeste intrekkingen staat nog bezwaar en beroep open, deze zijn dus nog niet definitief. Een handvol jihadisten van wie het Nederlanderschap werd ingetrokken heeft ons land inmiddels verlaten.

Als het intrekken van de Nederlandse nationaliteit ertoe leidt dat betrokken jihadisten Nederland daadwerkelijk verlaten, draagt deze maatregel bij aan het verlagen van de terroristische dreiging in ons land. Door hun vertrek ontstaat immers een fysieke en sociale afstand tot de Nederlandse

jihadistische beweging. Een deel van de in Nederland verblijvende jihadisten dat het Nederlandschap verliest kan echter niet vertrekken, bijvoorbeeld omdat het land van hun tweede nationaliteit niet meewerkt aan uitzetting of het verstrekken van een reisdocument. Wanneer deze jihadisten na intrekking uit Nederland moeten vertrekken en dit niet doen, is sprake van illegaal verblijf in Nederland. Zij hebben dan niet of nauwelijks toegang tot sociale voorzieningen. Dit kan leiden tot een verhoogde afhankelijkheid van hun bestaande sociale jihadistische omgeving. Deze afhankelijkheid kan bijdragen aan de instandhouding van de dreiging uitgaande van betrokkene. Hoewel de toepassing van vreemdelingenrechtelijke maatregelen mogelijk blijft, beperkt intrekking van het Nederlandschap bovendien het handelingsperspectief en zicht op deze groep terrorismeveroordeelden, zoals reeds werd beschreven in DTN55.

Terrorismefinanciering

In Nederland worden met enige regelmaat personen veroordeeld voor het financieren van terrorisme. Hoewel soms sprake is van financiering ter grootte van enkele duizenden euro's betreft het doorgaans relatief kleine bedragen, die veelal door familieleden of kennissen werden overgemaakt naar Nederlandse uitreizigers in Syrië en Irak. Dat de financiering van terrorisme desalniettemin grote vormen kan aannemen en aanmerkelijke consequenties kan hebben, blijkt uit de zaak van een voormalig lid van de Hofstadgroep dat eind augustus tot 30 maanden cel werd veroordeeld. Volgens de rechter zamelde de man in totaal 107.000 dollar in, die hij met behulp van een hawala-bankier¹ aan 25 Nederlandse en Belgische vrouwelijke ISIS-aanhangers in Syrië stuurde. Een aantal van deze vrouwen staat op de nationale sanctielijst terrorisme. Verschillende vrouwen konden met financiële hulp van de man ontsnappen uit Koerdische kampen in Syrië. Zeven van hen keerden vervolgens terug naar Nederland. Ook enkele Finse vrouwen konden met hulp van de man terugkeren.

---

¹ Hawala-bankieren is een vorm van informeel bankieren waarbij financiële transacties plaatsvinden door uitbetalingen tegen elkaar weg te strepen, zodat geen sprake is van overboekingen of het fysiek verplaatsen van contant geld.

In mei werd daarnaast een aan de Verenigde Staten uitgeleverde Nederlandse vrouw veroordeeld wegens het overmaken van enkele honderden euro's aan de Somalische organisatie Al-Shabaab. Ze kreeg hiervoor van de Amerikaanse rechter drie jaar gevangenisstraf.

Online jihadistische propaganda behoudt belang voor jihadisten

Uit verschillende strafzaken tegen Nederlandse jihadisten in de afgelopen jaren blijkt dat jihadisten sociale media nog steeds gebruiken om het gedachtegoed uit te wisselen en om zendingswerk te verrichten. Daarmee hebben ze het doel te rekruteren en de solidariteit onder jihadisten te versterken. Een neven doel is het aanzetten tot geweld, onder andere door het verheerlijken van terroristische aanslagen.

Aanhoudende inspanningen van overheden en socialmediaplatforms om pro-ISIS-kanalen, groepen, gebruikers en bots van sociale media te weren, dwongen ISIS-aanhangers er de afgelopen jaren toe om de online aanwezigheid te decentraliseren naar een breed scala aan online platforms. ISIS-aanhangers pogen op deze manier ook redundantie in te bouwen voor hun pro-ISIS-kanalen. De productie van ISIS-materiaal is namelijk een belangrijk uitgangspunt in de propagandaverspreidingsstrategie van ISIS-aanhangers.

De dreiging die uitgaat van online jihadisme is de afgelopen jaren grotendeels gelijk gebleven. Actiever overheidsop treden heeft er echter voor gezorgd dat de ernst en omvang van online jihadistische propaganda de afgelopen jaren sterk is afgenomen. De laagdrempelige toegang tot het internet, het potentiële bereik en het onverminderde belang van online propaganda voor de instandhouding van de jihadistische beweging, maakt dat jihadisten waarschijnlijk onverminderd online actief zullen blijven.

Salafisme

Het salafisme is een fundamentalistische hervormingsbeweging binnen de islam die het leven wil inrichten naar het voorbeeld van de eerste drie generaties moslims en een letterlijke interpretatie van de religieuze bronnen voorstaat. Salafisten zien het daarbij als hun plicht de islamitische gemeenschap te zuiveren van zaken die zij zelf beschouwen als niet-islamitisch. Salafistische aanjagers zijn in Nederland beperkt in aantal, maar hun invloed op de islamitische gemeenschap is disproportioneel groot, onder meer door hun dominante aanwezigheid op het internet. Problematische gedragingen door antidemocratische, intolerante en anti-integratieve elementen binnen het salafisme zouden op termijn kunnen leiden tot polarisatie in de samenleving en een ondermijning van de democratische rechtsorde.²

Meer pragmatische opstelling bij nieuwe generatie salafistische predikers

Een deel van de salafistische gemeenschap lijkt zich de afgelopen jaren minder rechtlijnig op te stellen bij maatschappelijke kwesties zoals deelname aan verkiezingen of de omgang met andersgelovigen. Soms wordt ervoor gekozen om problematische concepten binnen het salafisme anders uit te leggen of simpelweg niet te behandelen. De nieuwe generatie predikers snijdt vooral thema's aan die gaan over het behoud van de islamitische identiteit binnen de Nederlandse context. Daarmee spreken ze een breder publiek aan en hebben ze een groter bereik. Deze meer pragmatische koers betekent evenwel geen verandering van de ideologie. Er liggen meerdere oorzaken ten grondslag aan deze koerswijziging. Deels dwingt de aanhoudende druk van de Nederlandse overheid en kritische berichtgeving in de media salafistische aanjagers hun toon te matigen. Tegelijkertijd is onder salafistische geestelijken een brede discussie gaande over wat de positie van moslims ten aanzien van de (westerse)

---

² De democratische rechtsorde betreft de verhoudingen in de samenleving: tussen burgers en overheid (verticaal) en tussen burgers onderling (horizontaal).

samenleving zou moeten zijn. Het is voorlopig onduidelijk welke gevolgen deze koerswijziging heeft voor de dreiging van ondermijning van de democratische rechtsorde die uitgaat van het salafistisch gedachtegoed.

Lesaanbod salafistische informele scholing toegenomen

Salafisten dragen hun boodschap onder meer uit via informele scholing. Tijdens buitenschoolse godsdienstlessen bij salafistische lesinstituten kunnen jonge kinderen in aanraking komen met een boodschap die oproept tot afkeer van westerse waarden en uitsluiting van andersdenkenden. Die boodschap kan ook bijdragen aan het ontwikkelen van extremistisch gedachtegoed. Er is nauwelijks wetgeving op basis waarvan toezicht kan worden gehouden op informele scholing.

Het aanbod van salafistische informele scholing is sinds 2018 toegenomen. Naast de traditionele salafistische lescentra zijn sinds 2018 buiten de grote steden alternatieve centra ontstaan. Lesinstituten waar een boodschap wordt onderwezen die op gespannen voet staat met de democratische rechtsorde bereiken naar schatting enkele duizenden leerlingen. Het gaat om een zeer kleine minderheid van alle moslims in Nederland die informele scholing ontvangen. Het is moeilijk vast te stellen welke impact salafistische informele scholing precies heeft op kinderen en jongvolwassenen. Niet overal wordt de salafistische leer op dezelfde manier uitgedragen en ook het bereik per onderwijscentrum verschilt. Naast salafistische informele scholing is er een toenemende interesse bij salafistische aanjagers en hun achterban in thuisonderwijs. Dit lijkt te passen binnen een landelijke trend waarin thuisonderwijs in populariteit toeneemt. De groep kinderen die momenteel salafistisch thuisonderwijs ontvangt lijkt voornamelijk echter klein. Ook de invloed van de salafistische stroming op het reguliere onderwijs is tot dusver beperkt vanwege de aangescherpte burgerschapswet en toezicht vanuit de onderwijsinspectie.

Internationale ontwikkelingen jihadistische dreiging

De ontwikkeling van de jihadistische dreiging buiten onze landsgrenzen kan van invloed zijn op de dreiging tegen Nederland en andere Westerse landen. Daarnaast kunnen ook Nederlandse en Westerse belangen in het buitenland, zoals ambassades en internationale bedrijven, het doelwit worden van terrorisme. Naast de terroristische dreiging in Europa is de ontwikkeling van de dreiging van mondiaal opererende organisaties als ISIS en AQ in het Midden Oosten, Afghanistan en Afrika het meest relevant voor het Nederlandse dreigingsbeeld.

Jihadistisch terrorisme blijft een dreiging voor Europa

In Europa is het aantal jihadistische aanslagen in de afgelopen jaren sterk afgenomen, van 22 in 2017 naar vijf in 2021. De dreiging van jihadistisch gemotiveerde aanslagen in Europa is daarmee weliswaar kleiner geworden, maar zeker niet verdwenen. De aanslagen die sinds 2017 plaatsvonden zijn wel vaker kleinschalig van aard en kennen gemiddeld minder slachtoffers dan voorheen. Over het algemeen gaat het om alleenhandelende daders die een aanslag plegen na geringe voorbereiding en met eenvoudig te verkrijgen aanslagmiddelen. De solitaire voorbereiding en uitvoering van de gewelddaad maken het daarbij voor veiligheidsdiensten moeilijk om dit soort personen vroegtijdig te detecteren. Veel van de alleenhandelende daders staan bekend bij de autoriteiten vanwege psychische problemen. Dit laatste kan het vaststellen van de motieven van daders compliceren.

In de eerste helft van 2022 vonden in Europa twee aanslagen plaats die als jihadistisch of radicaalislamitisch terrorisme te kwalificeren zijn, hoewel verder politieonderzoek een terroristisch motief moet bevestigen. Bij die aanslagen vielen drie doden. Verder konden dankzij arrestaties in verscheidene Europese landen in het voorjaar van 2022 enkele aanslagen door jihadistische alleenhandelende daders, kleine groepen en een mogelijke grotere cel worden voorkomen.

Een van de twee aanslagen betrof een aanval met een vuurwapen bij een populaire lhbtq-ontmoetingsplaats in Oslo, waarbij eind juni twee mensen gedood werden en 21 mensen gewond raakten. De verdachte was sinds 2015 vanwege radicalisering en jihadistische sympathieën bekend bij de Noorse veiligheidsdiensten en kampte volgens de inlichtingendienst van de Noorse politie eerder met psychische problemen. Hoewel de verdachte zijn daad alleen uitvoerde zou hij mogelijk wel hulp van anderen hebben gekregen bij de voorbereiding daarvan. Opvallend bij deze aanslag is ook het gebruik van een vuurwapen. Sinds de aanslag in Wenen in november 2020 werden in Europa geen jihadistische of radicaalislamitische aanslagen meer met vuurwapens gepleegd.

Bij de andere aanslag in deze DTN-periode werd een bekende Corsicaanse separatist in de gevangenis om het leven gebracht door een medegevangene die een gevangenisstraf van negen jaar uitzit voor terrorismegerelateerde misdrijven. Ook deze verdachte zou met psychische problemen kampen. De verdachte zou hebben verklaard dat zijn daad een reactie was op godslastering door het slachtoffer, die "slecht sprak over de profeet". Vermeende blasfemie kan net als in de afgelopen jaren een aanleiding vormen voor extremistisch en terroristisch geweld. Dit was eerder het geval bij onder andere de aanslag op het satirische weekblad Charlie Hebdo in 2015, bij de aanslag op twee Amerikaanse toeristen op het Centraal station in Amsterdam in 2018 en de aanslag op de Franse leraar Samuel Paty in 2020. Meer recent is de aanslag op 12 augustus op schrijver Salman Rushdie. Sinds Rushdie in 1988 *De Duivelsverzen* publiceerde, wordt hij bedreigd door extremistische moslims die geloven dat Rushdie gestraft moet worden voor de in hun ogen godslasterlijke inhoud van het boek.

Professionalisering van ISIS in Syrië en Irak kan leiden tot hernieuwde dreiging richting het Westen

ISIS heeft in haar kerngebied in Syrië en Irak te maken met aanhoudende veiligheidsoperaties van zowel de lokale autoriteiten als de anti-ISIS coalitie. Dankzij deze aanvallen is

sprake van een gestage afname van het aantal actieve ISIS-strijders. Dat aantal halveerde volgens de Verenigde Naties in de laatste twee jaar en werd medio 2022 op zo'n 6.000 tot 10.000 geschat. Naast ISIS-'kalief' Abu Ibrahim al-Hashimi Al-Qurayshi in februari werden dit jaar ook verschillende andere ISIS-leiders gedood of gevangengenomen. De strategie van het uitschakelen van de ISIS-top lijkt enig effect te hebben op de slagkracht van de organisatie. Zo nam de aanslagfrequentie in Syrië en Irak in de eerste helft van 2022 af na een eerdere korte opleving en een langere periode van stagnatie.

Ondanks deze tegenslagen vertoont ISIS in Syrië en Irak veerkracht en blijft het een centraal geleide organisatie die in staat is te profiteren van de instabiliteit in deze landen. Een groot deel van de organisatie heeft zich na de val van het zogenoemde kalifaat in maart 2019 teruggetrokken in enkele onherbergzame gebieden in Irak en in de Centraal-Syrische woestijn (Badiya). Daarnaast is sprake van een gedecentraliseerd netwerk van ISIS-cellen die aanslagen plegen en de bevolking intimideren. Vanuit haar strategische basis in de Badiya streeft ISIS ernaar om opnieuw gebieden in Syrië en Irak te veroveren. Om dat doel te bereiken blijft ISIS onverminderd inzetten op het vergroten van haar mankracht en op de organisatorische en materiële heropbouw van de organisatie. Mede gezien de aanhoudende politieke en sociale instabiliteit behoudt ISIS haar aantrekkingskracht op soennieten in beide landen. Naast de groep van actieve ISIS-strijders kent de organisatie in beide landen waarschijnlijk vele duizenden aanhangers en sympathisanten die soms hand- en spandiensten verrichten voor de groepering en desgewenst onder de wapenen geroepen kunnen worden. Deze aanhangers en hun gezinnen vormen ook voor de toekomst een rekruteringsvijver voor ISIS.

ISIS is momenteel waarschijnlijk niet in staat om vanuit de kerngebieden in Syrië en Irak terroristische aanslagen in het Westen te plegen, maar heeft de intentie daartoe niet laten varen. De voornaamste dreiging voor Europa blijft net als voorgaande jaren uitgaan van ISIS-aanhangers in het Westen,

die geïnspireerd worden door het gedachtegoed van ISIS, maar niet worden aangestuurd of gefaciliteerd vanuit Syrië en Irak. Indien ISIS erin slaagt de bovengenoemde opbouwactiviteiten voort te zetten, kan de organisatie op termijn opnieuw een directe dreiging vormen tegen Europa. Het langetermijndoel van ISIS blijft de vestiging van een mondiaal kalifaat.

Het centrale leiderschap van ISIS in Syrië en Irak zet naast het consolideren en uitbreiden van de organisatie ook in op het professionaliseren van het internationale netwerk van externe ISIS-provincies en geaffilieerde strijdgroepen. ISIS richt zich daarbij met name op Afrika en Afghanistan.

ISKP en Al Qa'ida kunnen vanuit Afghanistan een dreiging gaan vormen tegen het Westen

De regionale tak van ISIS in Afghanistan, Islamitische Staat Khorasan Provincie (ISKP), heeft zijn positie in het land sinds de machtsovername van de Taliban versterkt. Volgens de Verenigde Naties (VN) nam het aantal strijders van ISKP in het afgelopen jaar toe van 2.200 tot 4.000 personen. Dit kwam mede doordat de Taliban na hun machtsovername honderden gevangenen, waaronder vele ISKP-leden, vrijliet. Ook financiële steun van de moederorganisatie in Syrië en Irak zou hebben bijgedragen aan de groei van ISKP. Het Afghaanse Talibanregime is maar beperkt in staat gebleken tegenwicht te bieden tegen de groeiende binnenlandse en regionale dreiging van ISKP. De lokale ISIS-tak pleegde afgelopen periode meermaals grote aanslagen in het land en voerde vanuit Afghanistan ook enkele raketaanvallen uit op twee buurlanden.

Dankzij het historische bondgenootschap met de Taliban heeft ook de kernorganisatie van al Qa'ida (kern-AQ) meer bewegingsruimte in Afghanistan gekregen sinds de regimewisseling. Hierdoor kan kern-AQ meer nieuwe rekruten aantrekken. Wel zou de Taliban kern-AQ verbieden om vanuit Afghanistan aanslagen voor te bereiden en/of te plegen in het buitenland. Dit zou de belangen van de Taliban internationaal immers schaden bij het streven naar (een vorm van) internationale erkenning of het verkrijgen van financiële steun.

Dit streven kwam ernstig onder druk te staan nadat AQ-leider Aymen al-Zawahiri eind juli in Kaboel werd gedood door een Amerikaanse drone-aanval. De kennelijk relatief openlijke aanwezigheid van al-Zawahiri in het centrum van de Afghaanse hoofdstad is in tegenspraak met de toezegging van de Taliban aan de Verenigde Staten in de Doha-akkoorden van begin 2020 dat Afghanistan geen vrijhaven zou worden voor terroristen. Hoewel de uitschakeling van de AQ-leider substantiële symbolische waarde heeft, zal het AQ waarschijnlijk weinig moeite kosten om al-Zawahiri te vervangen. Hij had niet de statuur van zijn voorganger Osama Bin Laden en speelde ook geen rol in de dagelijkse coördinatie of aansturing van de operaties van regionale AQ-franchises. Toch heeft zijn dood impact op de organisatie. Hij was immers het publieke gezicht ervan.

Getuige de ontwikkelingen in de afgelopen maanden, liggen de prioriteiten van ISKP en kern-AQ in Afghanistan op dit moment primair nationaal en regionaal. Toch tekenen zich op de langere termijn wel degelijk terrorisme-merisico's voor het Westen af. Zowel ISIS, waar ISKP onderdeel van is, als AQ zijn immers mondiaal opererende jihadistische organisaties die traditioneel ook aanslagen willen uitvoeren in het Westen en tegen westerse belangen in het buitenland. Gezien de huidige mogelijkheden tot capaciteitsopbouw voor AQ in Afghanistan en de opmars van ISKP is het voorstelbaar dat aanslagplanning in het Westen in de nabije toekomst weer hoger op de agenda komt. Ondanks de toegenomen bewegingsruimte en versterkte positie stelt de VN dat zowel ISKP als AQ – ongeacht hun intenties – op zijn vroegst in 2023 in staat zullen zijn terroristische aanslagen in westerse landen uit te voeren. Na de machtsovername door de Taliban werd gevreesd dat Afghanistan na Syrië een toevluchtsoord zou worden voor westerlingen met jihadistische sympathieën. Dit scenario lijkt zich niet te hebben voltrokken.

Verspreiding jihadisme in Afrika zet door – tot aan hoofdsteden toe

ISIS heeft haar invloed op het Afrikaanse continent verder uitgebreid. Bij deze expansie, die met name in sub-Sahara Afrika plaatsvindt, zet de groepering tevens in op het professionaliseren van haar netwerken aldaar. Het toegenomen belang van Afrika voor ISIS is al meerdere jaren zichtbaar in de prominente aandacht die ISIS-media aan dit continent besteden. Ook het stijgende aandeel van aanslagen van Afrikaanse ISIS-provincies in de wereldwijd door ISIS opgeëiste aanslagen onderstreept ISIS' focus op dit werelddeel. Afgelopen juni riep ISIS zelfs moslims op om naar Afrika te migreren (*hijra*) om daar gewapende jihad te voeren. Een novum. Door bij deze aansporing een parallel te trekken tussen het voormalige 'kalifaat' in Syrië en Irak (2014-2019) en het Afrika van nu, suggereerde ISIS dat er in Afrika een nieuwe islamitische staat aan het verrijzen is. ISIS-strijders in de kerngebieden Syrië en Irak zetten aan de oproep kracht bij met videoboodschappen waarin ze hun broeders in Afrika prezen en moed inspraken. Of de oproep ook aanslaat is een tweede. Jihadisten in Europa geven er waarschijnlijk nauwelijks gehoor aan.

Een van ISIS' meest vitale regionale structuren buiten haar kerngebieden Irak en Syrië heeft haar centrum in het Tsjaadmeerbekken, waar ISIS' West Afrika Provincie (ISWAP) opereert. Het is ook een van de weinige fronten waar ISIS kan claimen een vorm van bestuur te hebben geïnstalleerd die kenmerken van een ISIS-achtige staat vertoont. Het voorbije jaar heeft ISWAP (3.000 tot 5.000 strijders) haar grip op landelijke gebieden in het afgelegen Noordoost-Nigeria kunnen uitbreiden en consolideren. Indien ISWAP erin slaagt in haar operatiegebied (meer) territoriale controle te verwerven, dan kan daar een jihadistische veilige haven ontstaan – een broedplaats voor regionale en regio-overstijgende aanslagplanning. Daaruit kan op termijn ook een dreiging richting Europa voortkomen. Afgelopen DTN-periode pleegde ISWAP voor het eerst sinds haar ontstaan (maart 2015) een reeks aanslagen ver buiten haar operatiegebied; in juli zelfs

een grootschalige en complexe aanval op een gevangenis in de buitenwijken van de Nigeriaanse hoofdstad Abuja. Onder de honderden gedetineerden die hierbij wisten te ontsnappen, bevonden zich ook tientallen jihadisten, waaronder enkele uit het hogere kader van het eerste uur. Het laat zien dat ISIS-getrouwe groeperingen die opereren in perifere gebieden ook in economische en bestuurlijke centra kunnen toeslaan. De westerse belangen die dergelijke centra in grotere getale herbergen komen daarmee binnen hun bereik.

In de West-Afrikaanse Sahelregio (Mali, Niger en Burkina Faso) breidt het AQ-getrouwe jihadistische conglomeraat Jama'at Nusrat al-Islam wal-Muslimin (JNIM) zijn controle en activiteiten verder uit. De groepering opereert en vestigt zich met name in perifere gebieden van de regio waar overheidscontrole gering of afwezig is. Hierbij is tevens al meerdere jaren een zuidwaartse expansie waarneembaar. Nieuw is dat JNIM in het zuiden van Mali inmiddels de hoofdstad Bamako bedreigt. Met een grootschalige aanval op de militaire hoofdbasis van het land nabij Bamako drong de groepering afgelopen juli door tot in het hart van het militaire regime. In een videoboodschap stelde JNIM vervolgens posities rond Bamako te hebben ingenomen voor verdere operaties. Hoewel JNIM zich met zijn activiteiten in Mali momenteel vooral richt op bases van de Malinese strijdkrachten, kunnen bij aanslagen die JNIM's traditionele operatiegebied overstijgen, zoals in Bamako, ook westerse belangen doelwit zijn. Ook JNIM's voortdurende uitbreiding, via Burkina Faso, tot in de kustlanden aan de Golf van Guinee (Ivoorkust, Ghana, Togo en Benin) draagt bij aan de dreiging tegen westerse belangen in de bredere Sahelregio.

3. Rechts- en links- extremistische dreiging

Rechts-extremisme

Accelerationisme blijft de voornaamste rechts-extremistische geweldsdreiging

De voornaamste rechts-extremistische geweldsdreiging blijft voortkomen uit het accelerationisme. Net als veel andere rechts-extremistische stromingen is het accelerationisme op de omvolkingstheorie gebaseerd (zie 'Normalisering van de omvolkingstheorie in Nederland'), waarbij aanhangers van het accelerationisme de nadruk leggen op het bespoedigen van een rassenoorlog. Met deze oorlog willen accelerationisten chaos creëren en het huidige politieke bestel vervangen door een witte nationaalsocialistische etnostaat. Zoals beschreven in eerdere DTN's beschouwen zij het gebruik van terroristisch geweld als een gerechtvaardigd middel bij het ontketenen van die strijd. Nieuwe accelerationistische publicaties onderschrijven nog maar eens dat aanslagen door alleenhandelende daders en grootschalige aanslagen op vitale infrastructuur, zoals het stroomnetwerk, telecommunicatie en olietransport, moeten bijdragen aan de beoogde ontketening van een rassenoorlog.

Er zijn waarschijnlijk een paar honderd Nederlandstalige aanhangers van dergelijk rechts-terroristisch gedachtegoed. Het aantal Nederlandstalige aanhangers lijkt sinds 2021 niet te zijn toegenomen. Ondanks deze stagnatie kent de beweging wel verloop: sommige personen verlaten accelerationistische netwerken en anderen komen er juist nieuw bij. Het Nederlandstalige rechts-terroristische milieu kent daarnaast een lage organisatiegraad. Van een enkeling gaat een geweldsdreiging uit. Ook het profiel van de aanhangers is ongewijzigd. Het gedachtegoed oefent met name een aantrekkingskracht uit op kwetsbare jongens en mannen van 13 tot 30 jaar oud, die vaak een instabiele thuissituatie kennen en soms kampen met psychosociale problemen of psychopathologische condities, wat het aangaan van sociale contacten bemoeilijkt. Zij komen via internet en online gaming in contact met het gedachtegoed. Het online karakter maakt het lastig om in te schatten wie overgaat tot geweld: zij die

online het hardst schreeuwen zijn niet per se diegenen die ook fysiek actie ondernemen.

Online gebruiken Nederlandstalige accelerationisten open en besloten socialemediaplatforms voor communicatie, rekrutering en het delen van propaganda. Het grote bereik van open socialemediaplatforms wordt benut, waarna wordt doorverwezen naar gesloten kanalen. Aldaar hebben accelerationisten meer ruimte om hun gedachtegoed in de meest extreme vorm te ventileren. Ook de trend richting alternatieve *end-to-end* versleutelde sociale media, zoals Wire en Element (voorheen Riot), gaat door. Dit is in lijn met het groeiende privacy- en veiligheidsbewustzijn van rechts-extremistische bewegingen en bemoeilijkt het zicht van inlichtingen- en veiligheidsdiensten op hun uitingen online. Accelerationisten blijven niet voortdurend op dezelfde socialemediaplatforms, maar bewegen van het ene naar het andere platform. Soms doen zij dit vrijwillig, bijvoorbeeld door de opkomst van geavanceerde platformen. In andere gevallen moeten zij door de contentmoderatie noodgedwongen uitwijken naar andere socialemediaplatforms. Ook komen er regelmatig nieuwe groepen bij terwijl andere verdwijnen.

Buiten het internet komt rechts-terrorisme minder vaak voor dan aanvankelijk werd aangenomen. Aanslagen met een rechts-extremistisch of accelerationistisch motief komen in Europa weinig voor. Dit betekent echter niet dat er van dit gedachtegoed geen dreiging uitgaat, want de mogelijkheid van geweld blijft bestaan. Zo vond in Slowakije begin oktober 2022 een aanslag met accelerationistisch motief plaats, waarbij twee mensen om het leven kwamen (zie paragraaf 'Rechts-terroristische aanslagen geïnspireerd door accelerationisme en de omvolkingstheorie'). Daarnaast zijn vorig jaar zes personen in Europa aangehouden voor het plannen of voorbereiden van een terroristische aanslag vanuit een dergelijk motief en ook dit jaar zijn opnieuw verschillende accelerationisten gearresteerd, bijvoorbeeld in Engeland, Duitsland en Slowakije.

In oktober werd in Nederland een man veroordeeld wegens opruiing en de online verspreiding van rechts-terroristisch materiaal. De online verspreiding van dergelijk materiaal kan aanzetten tot terroristische misdrijven. Ook de verspreiding van ogenschijnlijk minder opruiende content, bijvoorbeeld in de vorm van zogenaamd humoristische *memes*, draagt bij aan de verspreiding en normalisering van radicaal gedachtegoed.

Normalisering van de omvolkingstheorie in Nederland

Een overeenkomst tussen het accelerationisme en de meeste andere rechts-extremistische stromingen is het geloof in de omvolkingstheorie. Terroristen legitimeren hun acties ermee, maar de theorie is afkomstig van *alt-right*. Het is een gegeven dat de demografische samenstelling van westerse landen de afgelopen decennia is gewijzigd, maar aanhangers van de omvolkingstheorie gaan uit van kwade opzet. Volgens de theorie zouden bepaalde groepen, vaak 'de Joden' of 'de linkse elite', op planmatige wijze de bevolkingssamenstelling van Westerse landen veranderen door witte mensen te vervangen door mensen met een andere culturele of etnische achtergrond. Vanuit de gedachte dat het voortbestaan van het witte ras door een Joodse elite wordt tegengehouden leidt de omvolkingstheorie tot een opleving van antisemitisme. Rechts-extremisten vinden dat de geboortecijfers van witte mensen omhoog moeten en keren zich tevens tegen rassenvermenging, feministen, de lhbt-scene en immigranten. Accelerationisten zien geweld en rassenoorlog als hét antwoord op de veronderstelde omvolking.

Een zorgelijke ontwikkeling is dat de omvolkingstheorie ook in Nederland van de uithoeken van het internet naar meer mainstreamdiscussies is verplaatst. Het openlijk en kritiekloos bespreken van dergelijk xenofob en deels racistisch gedachtegoed, en andere complottheorieën, draagt bij aan de sociale acceptatie. Uit onderzoek blijkt dat het herhaaldelijk uitdragen van dergelijk gedachtegoed in de media en op sociale media bijdraagt aan verdere normalisering ervan. Daarmee is absoluut niet gezegd dat alle uitdragers van het gedachtegoed ook terroristisch geweld goedkeuren, maar het

kan er wel aan bijdragen dat rechts-extremisten zich gelegitimeerd voelen in hun denkbeelden.

Rechts-terroristische aanslagen geïnspireerd door accelerationisme en de omvolkingstheorie

Dit jaar bleek al meermaals dat geweld kan voortkomen uit rechts-extremistische online milieus. Zowel de 18-jarige dader van een aanslag in mei op gekleurde bezoekers van een supermarkt in de Amerikaanse plaats Buffalo (tien doden), als de 19-jarige dader van een aanslag op een lhbt-bar in de Slowaakse hoofdstad Bratislava in oktober (twee doden) deelden rechts-extremistische manifesten waarin zij hun daden rechtvaardigden. De Slowaak, die naar eigen zeggen radicaliseerde op rechts-extremistische internetfora, verwees in zijn manifest naar het accelerationisme, eerdere rechts-terroristische aanslagplegers, mogelijke doelwitten en jodenhaat. Ook de dader van de aanslag in Buffalo vond inspiratie bij eerdere rechts-terroristische aanslagplegers. De Amerikaan deelde beelden van zijn aanslag via een livestream en ook hij publiceerde een lijvig manifest waarin hij zichzelf omschreef als een racist, fascist en antisemiet. Ideologisch baseert de dader van de aanslag in Buffalo zich vooral op de bovengenoemde omvolkingstheorie. Hoewel de dader niet expliciet naar het accelerationisme verwijst staat het idee dat de vermeende omvolking met geweld moet worden gestopt ook in zijn manifest centraal.

Het manifest van de Slowaakse aanslagpleger wordt op accelerationistische en neonazistische kanalen gedeeld en geprezen. Volgens partnerdiensten wordt de aanslag in Buffalo in besloten kanalen van Nederlandse rechtsextremisten verschillend beoordeeld. Klassieke neonazi's zien weinig in een dergelijke aanslag omdat dit soort aanslagen contraproductief zijn voor hun eigen politieke projecten – waarbij zij zich eveneens op de omvolkingstheorie beroepen. Accelerationisten reageren juist positiever: zij verspreiden grappen en *memes* en verwijzen naar de dader – net als bij eerdere rechts-terroristische aanslagplegers – als heilige.

Rechts-extremistische groepen komen weer samen

Klassieke rechts-extremisten ontmoeten elkaar weer vaker tijdens fysieke bijeenkomsten. Sinds het wegvallen van de beperkende coronamaatregelen begin 2022 zoeken kleine groepjes neonazi's en anti-islamdemonstranten elkaar op voor demonstraties, protestacties, stickeracties, fysieke trainingen of gezamenlijke activiteiten als wandelingen en borrels. Enkele tientallen Nederlanders bezochten daarnaast extreemrechtse evenementen in België, Duitsland en Hongarije en hebben contact met gelijkgestemden in Scandinavië. Daarnaast laten gekende en nieuwe rechts-extremistische groepjes online en via zichtbare uitingen in de publieke ruimte van zich horen. Het animo voor de gekende rechts-extremistische groeperingen in Nederland blijft beperkt en er gaat geen directe geweldsdreiging van uit. Wel kan sprake zijn van intimidatie van tegenstanders.

De dreiging van het klassieke rechts-extremistische gedachtegoed uit zich met name in de ondermijning van de democratische rechtsorde en in de aantasting van de rechtsstaat en de sociale cohesie in de samenleving. De normalisering van de omvolkingstheorie is daar een voorbeeld van. Rechts-extremisten dragen zulk gedachtegoed actief uit en hebben online en offline bereik. Gedachtegoed over bijvoorbeeld de stichting van een witte etnostaat tornt aan de grondrechten van groepen in de samenleving. Rechts-extremistisch gedachtegoed kan zich ook verspreiden via aansluiting bij andere protesten. Zo leidde eerdere aansluitingen bij het radicale deel van het coronaprotest en complotdenkers tot een vermenging van discoursen. Het is inmiddels soms lastig om rechts-extremisten te onderscheiden van anti-overheidsextremisten: er is sprake van een amorfe groep, waarbij onduidelijke, veranderende en gemengde denkbeelden vaak samengaan met persoonlijke grieven en psychische problemen.

Rechts-extremistische interesse voor een baan bij Defensie houdt aan

In 2020 constateerde Defensie een toegenomen interesse van rechts-extremistische jongeren voor een carrière binnen de Nederlandse krijgsmacht, zoals ook in het vorige DTN werd beschreven. Ze denken dat de krijgsmacht goed aansluit bij hun visie op mannelijkheid, strijd en zelfredzaamheid. Een deel van deze rechts-extremisten wil de militaire training die ze bij de krijgsmacht kunnen krijgen, inzetten om de samenleving te veranderen naar een witte etnostaat. Uit vervolgonderzoek van de MIVD blijkt dat de interesse van rechts-extremisten in een baan bij de krijgsmacht voortduurt. Het betreft momenteel een relatief kleine groep jongemannen en er zijn geen aanwijzingen dat zij op dit moment terroristische intenties hebben.

Desondanks kan de aanwezigheid van rechts-extremisten de inzetbaarheid van de krijgsmacht schaden, met name door uitholling van de sociale cohesie en vermindering van het draagvlak voor het beschermen van de democratie en de pluriforme samenleving. Daarmee vormen zij een dreiging tegen de nationale veiligheid en de democratische rechtsorde.

Animo rechts-extremisten voor uitreis Oekraïne blijft minimaal

Nederlandse rechts-extremisten zijn nog altijd niet bereid om uit te reizen naar Oekraïne om te strijden bij een van de oorlogvoerende partijen. Kort nadat Rusland eind februari 2022 Oekraïne aanviel ontstond een discussie tussen rechts-extremisten over de vraag of ze aan Russische of Oekraïense zijde staan. Enerzijds werd Rusland gezien als agressor, anderzijds hadden zij moeite met de joodse achtergrond van de Oekraïense president. Meer algemeen beschouwen rechts-extremisten de oorlog als een broederstrijd waarbij witte mensen slachtoffer worden, en houden zich afzijdig. Tot op heden zijn dan ook nauwelijks Nederlandse rechts-extremisten naar Oekraïne vertrokken. Er lijkt ook geen sprake van een grote toestroom naar het strijdgebied van rechts-extremisten uit andere Europese landen.

Links-extremisme en activisme

Extreemlinks: voornamelijk kleinschalig activisme

Extreemlinkse groepen bewegen zich meer in de publieke ruimte dan tijdens de beperkende coronamaatregelen, maar hun omvang en acties blijven beperkt. Ze manifesteren zich op overwegend activistische wijze, bijvoorbeeld via internationale campagnes tegen het Europees migratiebeleid of via demonstraties en bekladdingen tegen vermeend racisme, het koloniaal verleden of extreemrechts. Ook sluiten ze aan bij bredere thema's, zoals de woningnood of het klimaat. Sommige anarchisten zetten zich al langer af tegen vreedzaam activisme en reppen openlijk van een militante strijd tegen de staat en het kapitalisme. Hoewel dit zich voornamelijk beperkt tot het woord in plaats van de daad, zijn hardere acties voor de toekomst niet uit te sluiten. Vanuit klimaatactivisme vinden acties plaats die soms veel (media-)aandacht genereren. Deze zijn te duiden als activistisch.

4. Anti-overheid

Ondermijnende complottheorieën bij anti-overheidsextremisten

In de afgelopen jaren uitten een activistische bovenlaag en een radicale onderstroom online en offline hun onvrede over de coronamaatregelen van de overheid. Met de afbouw van de coronamaatregelen is de voornaamste voedingsbodemp voor het coronaprotest weggefallen. Daarmee is ook de omvang van de groep gematigde, activistische demonstranten afgenomen.

De radicale onderstroom blijft echter actief. Zoals gesteld in DTN 56 is dit radicale deel geen homogene groep, maar bestaat deze uit drie subgroepen, namelijk: een kleine twintig (online) agitators, tien- tot vijftigduizend mensen die hen (online) als aanhangers volgen en content verspreiden, en ongeveer honderdduizend ad hoc aanhangers. Zij richten zich vanuit een fundamenteel wantrouwen, woede en onrechtvaardigheidsgevoel tegen de overheid. Maar ook breder naar andere instituties; ze verzetten zich tegen de manier waarop de politiek, het rechtssysteem, de media en de wetenschap worden ingevuld. De radicale onderstroom staat niet alleen in dit wantrouwen: uit peilingen blijkt dat meer dan de helft van de Nederlanders geen vertrouwen heeft in de overheid. De manier waarop de onderstroom haar onvrede uit, onderscheidt zich echter door de soms extremistische vorm die het protest aanneemt en de feitelijk onjuiste boodschappen die zij structureel verspreidt.

Het radicale deel geeft via complottheorieën uiting aan grieven en wantrouwen. Complottheorieën kunnen zingeving en houvast bieden in een complexe wereld, maar kunnen ook leiden tot een vurig verzet tegen de gevestigde orde. De misleidende verhalen over het World Economic Forum en de in Nederland minder wijdverspreide QAnon complottheorie zijn daar voorbeelden van. Er tekent zich een beweging af die wordt gekenmerkt door diepe vijandigheid, fanatisme en fantasieën van gewelddadige eigenrichting. Aanhangers verspreiden een zogeheten 'elite-narratief', het idee dat er in Nederland een elite aan de macht is die een onderdrukkende agenda doorvoert, waarmee men in oorlog is en waartegen

verzet nodig is. Deze elite zou zich uiteindelijk moeten verantwoorden voor tribunalen.

Complottheorieën kunnen wijder worden verspreid omdat ze eenvoudig te koppelen zijn aan actuele gebeurtenissen. Deze theorieën normaliseren wanneer ze herhaaldelijk worden uitgedragen in het publieke en politieke domein. Het genoemde elite-narratief kwam tijdens de coronapandemie aan de oppervlakte, maar nu worden ook andere actuele ontwikkelingen binnen dit discours geplaatst. Bijvoorbeeld de oorlog in Oekraïne, het stikstofprotest, of de klimaatplannen. Dit maakt het onwaarschijnlijk dat het elite-narratief snel verdwijnt, al is het onduidelijk hoe de aanhang zich op lange termijn zal ontwikkelen. Veel hangt samen met het vertrouwen in de democratische instituties.

De dreiging van dergelijke complottheorieën is tweeledig. Er komen soms duidelijke extremistische handelingen uit voort zoals opruiing, huisbezoeken, bedreigingen en zelfs geweld (zie paragraaf 'Rechtszaken tegen complotdenkers'). De coronaprotesten leren dat deze dreiging zich vooral manifesteert op sociale media, maar in mindere mate ook in de fysieke ruimte. Daarnaast kan de verspreiding van complottheorieën door anti-overheidsextremisten afbreuk doen aan het publieke vertrouwen in de instituties van de democratische rechtsorde. Dergelijke afbreuk is niet direct merkbaar maar manifesteert zich sluipenderwijs, als een geleidelijk proces van betonrot aan het democratisch fundament. De wijze waarop (overheids-)instituties communiceren heeft directe invloed op het toenemen of wegnemen van wantrouwen.

Rechtszaken tegen complotdenkers

In mei 2022 werden drie personen veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding van in totaal 215.000 euro aan de gemeente Bodegraven, vanwege het verspreiden van complotverhalen over een satanisch pedofielenetwerk en kindermoorden aldaar. Dezelfde drie personen stonden half juni nogmaals voor de rechter, ditmaal vanwege opruiing en

(doods-)bedreigingen tegen RIVM-directeur Jaap van Dissel, premier Mark Rutte en een huisarts in Bodegraven. De mannen zijn veroordeeld tot celstraffen en een taakstraf. Eén van de verdachten is al eerder veroordeeld voor bedreiging van de advocaat van de gemeente Bodegraven-Reeuwijk en opruiing tegen Jaap van Dissel. In juli zijn twee personen veroordeeld voor vijf jaar celstraf met tbs voor het gooien van een molotovcocktail naar de woning van een journalist. De aanslagplegers komen uit een groep complotdenkers die voortkomt uit het coronaprotest.

Aansluiting anti-overheidsextremisten kan stikstofprotest verharder

Het stikstofprotest wakkerde in Nederland opnieuw aan na de bekendmaking van de stikstofplannen door het kabinet eind juni. Het merendeel van het protest verliep vreedzaam en binnen de grenzen van de wet. Niettemin was er ook sprake van ernstige strafbare feiten door boeren zoals snelwegblokkades, asbestdumping, brandstichting, vernieling en geweld tegen ordehandhavers. Een deel van deze acties kan als radicaal worden bestempeld. Van extremisme van de zijde van de boeren is echter geen sprake: de acties van de boeren komen niet voort uit een bepaalde ideologie en zijn er niet op gericht om diepingrijpende veranderingen in de samenleving te realiseren die een gevaar vormen voor de democratische rechtsorde. De protestacties kunnen echter wel degelijk de democratische rechtsorde aantasten. Een voorbeeld daarvan is het ondermijnende effect dat uitgaat van de intimidatie en bedreiging van bestuurders en volksvertegenwoordigers.

Binnen het stikstofprotest grijpen verschillende actoren de kabinetsplannen vanuit verschillende motieven aan om in verzet te komen. Er is sprake van verschillende groepen die veelal los van elkaar en zonder afstemming, strategie of coördinatie opereren. In de eerste plaats gaat het om boeren die door de kabinetsplannen worden getroffen en die vooral uit economische en identitaire overwegingen in actie komen. Daarnaast bestaat er een groep van boeren die niet direct door de kabinetsplannen worden geraakt en andere sympathisanten

die zich met de protesten verwant voelen. Deze groep wordt ook gedreven door identitaire motieven of anti-overheidsstemingen. Een laatste groep vormen anti-overheidsactivisten en -extremisten, complotdenkers en in mindere mate rechts-extremisten die aansluiting zoeken bij het protest. Zij zien het stikstofbeleid als onderdeel van een kwaadaardige onderdrukkende agenda die de overheid volgens zowel het elite-narratief als de omvolkingstheorie zou nastreven. Het onderscheid tussen de groepen die samen het stikstofprotest vormen is niet absoluut: ze kennen geen harde grenzen en kunnen in elkaar overvloeien. Het is ook niet altijd duidelijk wie achter specifieke acties zit; protesterende boeren of anti-overheidsactievoerders.

De aansluiting van anti-overheidsextremisten en complotdenkers bij het stikstofprotest kan verharding in de hand werken. Enkele uitzonderingen daargelaten, lijken de meeste boeren voorsnog weinig ontvankelijk te zijn voor de bemoeienis van anti-overheidsextremisten en rechts-extremisten. Tot op heden lijkt geen sprake te zijn van significante en/of duurzame samenwerking tussen protesterende boeren en extremistische groepen. Wel lijkt het alsof delen van de boerenprotestbeweging de werkwijze van de anti-overheidsbeweging overnemen. Een toenadering is in de toekomst wel mogelijk gezien de raakvlakken die in ieder geval de anti-overheidsextremisten zien, de terminologie die protesterende boeren gebruiken en de mogelijkheden die vereniging tussen beide groeperingen zou bieden voor vergroting van de achterban.

Het uitblijven van echte samenwerking met protesterende boeren weerhoudt anti-overheidsextremisten er niet van zich aan te sluiten bij demonstraties of het stikstofvraagstuk aan te grijpen om lokale politici en bestuurders te bedreigen. Net als eerder tijdens het coronaprotest kunnen anti-overheidsextremisten zich daarbij gehoord en in hun radicale gedrag gelegitimeerd voelen door uitlatingen van verschillende personen in het publieke domein. Uitspraken over complottheorieën en het betwisten van het geweldsmonopolie

van de overheid ondermijnen de democratische rechtsorde en dragen bij aan een klimaat waarbinnen de drempel om geweld te gebruiken lager wordt.

Over het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland

Nederland werkt met een systeem van dreigingsniveaus die aangeven hoe groot de kans is op een terroristische aanslag. De NCTV publiceert hiertoe twee- tot driemaal per jaar het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN), een globale analyse van de nationale en internationale terroristische dreiging tegen Nederland. Hierbij wordt ook gekeken naar mogelijke voorfases van terrorisme (zoals extremisme of radicalisering) of factoren die een voedingsbodem kunnen vormen voor terrorisme, zoals negatieve vormen van polarisatie. Het DTN is gebaseerd op informatie van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de politie, openbronneninformatie, informatie van buitenlandse partners en analyses van ambassadepersoneel. Bij de totstandkoming van dit DTN is door de NCTV geen gebruik gemaakt van internetmonitoring.

Uitgave

Nationaal Coördinator
Terrorismebestrijding en Veiligheid

Postbus 20301, 2500 EH Den Haag
Turfmarkt 147, 2511 DP Den Haag
070 751 5050

www.nctv.nl
info@nctv.minjenv.nl
[@nctv_nl](https://twitter.com/nctv_nl)

November 2022